

૩૦૮૨

ચાંપરાજ હાડાના નાટકનાં ગાયનો.

—❧—

મોરબી આર્યસુબોધ નાટક મંડળીને માટે

બનાવનાર

વાઘજી આશારામ ઓઝા.

આવૃત્તિ ૪ થી.

અમદાવાદમાં.

મામાની હવેલીમાં પુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ અને જનરલ

એજન્સી કંપની “લિમિટેડ” ના પ્રેસમાં

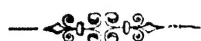
રણછોડલાલ જંગરામે છાપ્યાં.

સંવત ૧૯૪૩. સને ૧૯૮૭.

કીમત બે આના. *

(ગ્રંથ સ્વામિત્વના સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.)

ચાંપરાજ હાડો ને સોનરાણીના નાટકનાં ગાયનો.

મંગળાચરણ.

સર્વપાત્રો. રાગ કલ્યાણ. (ધંમેજી રાહ)—
વંદન કરું વિશ્વપતિ, જ્ય જ્ય પ્રભુ જ્ય તું દે.
જ્યજ્ય પ્રભુ જ્ય તું દે, સુમતિ સરલ વિજય દે—વંદન.
ત્રિગુણ રૂપે તું નિયંતા, ત્રિગુણ રહિત તું છે પિતા;
અકળ કળા સરવ બ્રહ્મપી, મંગલ પ્રદ સુવર દે—વંદન.
નિગમ નેતી નેતી ગાયે, આગમ, સગુણ રૂપે ધામે;
ત્રિપુણિ સુનિ સદા આરાધે, લક્ષ તારો કોઈ ન લે—વંદન.
તુજ સત્તા પ્રકાશે રવિ, ગ્રંથ નવિન ગુંથે કવિ;
તુજ કૃપાએ સિદ્ધિ સરવ, પ્રગટ આવી હબી રે—વંદન.
તુજ સત્તા તણે પ્રકાશે; જડ જગ ચિદરૂપ ભાસે;
અસ્તિ ભાતિ પ્રીય તારું, રૂપ સર્વ ગત એ છે—વંદન.
અદ્ભુત આ વિશ્વ માંહી, રચના રચો રમ્ય આહી;
પ્રાણી હિતમાં પુરણ પ્રિતિ, ઈચ્છા તુજ અનૂપ એ—વંદન.

નટી.—(સારખાદ સૂત્રધાર આવે છે, અને કેટલુંક
બાષ્પથી થઈ રહ્યા પછી, નટી તેની આજ્ઞાથી નાચેતું
આવન કરે છે.)

(૨)

રાગ.

વૈશાખ માસ વાસન્તિક સમય શોભલા;(એ ચાલ.)—
દંપતિના સ્નેહ કેરી, અજખ ગાંઠ એક;
પ્યારે સુખ ઝરણુ જ્યાં, સ્મરણુ દિલનેક;—દંપતિ.ટેક.
વાહ સતી પ્યારે સુંદર, વાહ રમ્ય એહ ધ્યાન;
કમલ વદની બોલ અવણુ, અમૃત તણું પાન.
પ્યારીનો પ્રસંગ એક, સ્વર્ગનું ભૂવન;
વાહ પતિ સ્નેહ રતી, પવિત્ર -હૃદય ટેક.—દંપતિ.
પ્રાણુ પ્યારીનો વિલાસ, શોભિત વસંત વેલી;
દ્રષ્ટીએ અઘ્ઘાદ અતી, મનહર કિડા કેલી;
જેવી આતકને રહે છે, ઘન ઘટા પ્યાસ પેલી.
તેવી ઈચ્છા સતીને રહે, પીયુ મીલનની છેક.—દંપતિ.

સૂત્રધાર—પ્રીયા તેવોજ દંપતિ સ્નેહ તદ રૂપ.

ગીતી.

હુંદી કોટા મધ્યે, ચાંપરાજ હાડો ક્ષત્રિ શૂર;
સતી તેહની નારી, સોનરાણી શુદ્ધ પતિ વ્રતે પુર.

શ્રી.

ચાંપરાજ હાડો ને સોનરાણીનું નાટક.

અંક ૧ લો.

સોનરાણી—(પોતાના પતિ બે દિવસ થયાં આવેલા નથી તેથી શોકમાં ગમગીન થઈ દાસી પ્રત્યે નાચે પ્રમાણે બોલેછે)
લાવણી. (દક્ષણી રાહ.)

ચેન નાં પડે દર્શ પીધુ વિનારે—ટેક.
દીન રાંત રટું હું મોથ, ન આવ્યા પ્રભાત;
મળતા કાંત, રહે ન સુખની સિમારે.—ચેન નાં પડે. ટેક.
બોજન, કેમ કરું દર્શ પીધુ વિનારે;
પ્રાણાધાર, આવે જે વાર, કરું દેદાર,
સોહે શૃંગાર, સફલ જન્મ દર્શ પતિનારે.—ચેન નાં પડે.
દાસી સુખોધા— રાગ ઉપરનો.
સજડ રમેહ ગાંઠ યોગ્ય દંપતિનારે—ટેક.
શુદ્ધ નીતિ પ્રીતમ, પ્રીતિ શોભીત, સ્થિતિ, ક્ષત્રી રીતી,
એ સરવ રીતી સતીનારે—સજડ—ટેક.
કામ પ્રત્યે હતી જેવી પ્રીત રતીનારે.
તેવી પ્રીત, છે ખચીત, એક ચિત્ત રાખો નીત;
જેમ નળ દમયંતીરે.

સોનરાણી—

રાગ માઠ.

આ ડોલર ગુલાબ આ ગુલદાવદી ખીલી.—ટેક.
મોગરો ચંપો કેતકી શું શોભિ ચંબલી.—આ ડોલર.
એકઠાં તું કર ખેની, હાર તો ગુંથે;
પ્રાણ પતિ માટે લાવ, કરે હું પ્રીતે.—આ ડોલર.
આ સુંદર આરોપું હાર પીયુને ગળે.
સાક્ષ્ય સેવા મારી થાય, પીયુને મળે.—આ ડોલર.

સોનરાણી—

(ચાંપરાજ આવે છે, ત્યારે તેના પ્રત્યે રાણી કહે છે.)—

રાગ રાસડાનો.

સુણો પીયુ શરદની બહારકે, ચાંદની જામીરે;
આઆ અંતઃપુરમાં નાથ, હર્ષ ઘણું પામીરે.
વેલી સુંદર કેરાં પુષ્પ, ગુંથન કરે પ્યારારે;
તેના હાર પરિધાન નાથ, કરો ન્યારા ન્યારારે,
શિવ ગૌરીનું પુજન આજ, કરે હું ઉમંગેરે;
આપે અંબાજી આયુષ્ય સુખ, શાંતિ પીયુ અંગેરે.
રૂઠુ રૂઠુના અધિક વિલાસ, કરો પ્રભુ મારારે;
વસ્ત્રાલંકાર ધરી મારા નાથ, સુશોભિત સારારે.
કરો નાવણ હવે પ્રાણ નાથ, સૌ ગંધીક વાનેરે;
ચર્ણોદક પાન બહુ પ્રીતે, કરે પછી ધ્યાનેરે. •
પછી ભોજન નવિન પ્રકારે, કર્યો ઉછરંગેરે;

(૫)

તે આસંગો રાજા આપ, બેસી જન્મે સંગેરે.
પછી ન્યાય નીતિ પ્રજાહિતમાં, પ્રવ્રત થાજેરે;
છે આપને પ્રીય અધિક, કચેરીમાં જાજેરે.

ચાંપરાજ—(પોતાની રાણીનું મધુ ત્રકુ ગાવું સાંભળી
અતિ ખુશાલીમાં નીચેનું વૃત ગાય છે.)

શિખરણીવૃત.

અહો પ્યારી તારાં મધુર મૃદુ સુ ગાયન થકી,
અતિ હર્ષે મારું પ્રકલિત થયું અંતરે નકી;
અહો સ્ત્રી પ્રેમી, નિરમલ મની શુદ્ધ પ્રમદા,
રહો તારી સંગે મુજ -હૃદયનો પ્રેમજ સદા.

પ્રવેશ ૧ લો.

ચાંપરાજ—(તેના પ્રધાન સાથે રાજનિતિનો હેવાલ પૂછેછે.)
(રાગ બિહાગની ગજલ) (છંદ સભામાં ગવાતી ઢબની.)

મુણ સચીવ શું કહ્યું, તે ચડ્યો પ્રહર દીન;
શું તપાસ તે કર્યોછે, વિસ્તરે પ્રવીણ.
કાલ ન્યાય કેરાં કામ જે ફેસલ કર્યો;
વાદી પ્રતિ વાદી કેરાં, ચિત્ત કહે ઠર્યો.
જો અન્યાય આરે હાથથી, કંઈ થયો;
પ્રાયશ્ચિત કરવું, ક્ષત્રી ધર્મ જો ગયો,
“સર્વ બાબતોનું વિગતે, વરણન કરો;
ધર્મ ન્યાય નિતિ વિરુદ્ધ, પગ નહીં ભરો.

પ્રધાન સુમતિ—

અદલ ન્યાય આપનોછે, ઝુંદી કોટા ભૂપ;
 સર્વ ધર્મમાં પ્રવૃતિ, આપની અનૂપ.
 ધર્મ શુદ્ધ નિતિ બોધ, બ્રાહ્મણો કરે;
 વણિક પ્રમાણિક પણે, ધંધો આચરે.
 થાયછે વિદ્યાલયોમાં, કેળવણી પ્રકાશ;
 ધર્મ ન્યાય નિતિ ગ્રંથ, વાંચે છે વિલાસ.
 હબ્બ, કબ્બ, યસ્ત, વિપ્રથી કરાય છે;
 વેદ ધર્મે પીત્રીસુર, તૃપ્ત થાયછે.
 અતિને સ્મૃતિ ધર્મ, પાલના કરે;
 સર્વ વર્ણ નિતિ ન્યાયને, અનુસરે,
 અન્ન દાન અંધ પંગુને અપાય છે;
 રોગીને અશક્તની, ખર્ચ લેવાય છે.

ચાંપરાજ—એટલું છતાં પ્રધાના, મમ પ્રજા દુઃખી;
 કેમ નેધ નહીં ખરસતા, ધરા સુકી.
 જગતપિતા કેરો કોપ, શું અહીં થયો;
 અરર શું વિરુદ્ધ માર્ગ, મેં અહીં ગ્રહ્યો.

સુમતિ—એહ વાતનો ખુલાસો, આપને ચહો;
 આપણાથી નહિ થશે તે, સત્ય જો કહો.
 સત્ય વર્તને બોલાવો, સત્ય તે કહે;
 આવી શંકા આપનીનો, ભેદ તે લહે.

ચાંપરાજ—(સુમતિના કહેવાથી, સત્યવક્ત્રને બોલાવે છે.
સત્ય વક્ત્ર આત્મા બાદ ચાંપરાજ નીચે પ્રમાણે પૂછેછે).

શાગ ઉપરનો.

સત્ય વક્ત્ર કહોને કેમ, મમ પ્રજા દુઃખી;
કેમ મેઘ નથી વરસતા, ધરા સુકી.

સત્યવક્ત્ર હુમરી.

(કોઈ બાતમેં હું રહી એ ચાલ.)

નથી આચરતો નથી આચરતો, ખરો ધર્મ નથી
તું આચરતો—ટેક.

તેથી રાજા તુજબ્રજા દુઃખી છે, કળિયુગ આવે પ્ર-
વેશ કરતો—નથી. ટેક.

(લાવણી—અધબિચ મહોબત તોડી. એ રાહ)

સત્યવક્ત્ર—હે ચાંપરાજ (૨) તું આંખ ઉઘાડી દેખ.

અનુભવથી તું વિચાર કરીને સત્ય ધર્મ તું પેખ-ટેક.

જગ રચના જો (૨) કીધી ખુબી કિરતાર,

પ્રાણી સુખના પ્રયોગમાં શી કસણા કરી દયાળ;

જો ચરિત્ર પ્રભુનું (૨) આ જગત દિશે સાક્ષાત,

સુર્ય ચંદ્ર પ્રાણી પશુ વળી વનસ્પતિની જાત.

એ એક એકમાં (૨) કરતું ખુબ વિચાર,

શક્તિ તેની જાણશે, ખરી ખુબી તું દિલમાં ધાર;

વળી રૈયતમાં (૨) જે કહું તે કર ફેરફાર,

પ્રસન્ન તવ જગદિશ થશેને, નહિં સંદેહ લગારે.
 છે વેહેમી પંથ (૨) આ જગત વિશે રાજન,
 નાશ્વર સર્વે તે કરી, જોડ જગતકર્તામાં મન;
 સહુ પાળે નીતિ (૨) ને સદાચાર શુભ મન,
 ખરો એ નૃપ ધર્મ છે, મમ વચન સુણો રાજન.
 સ્ત્રી કેળવણી (૨) થઈ પુજ દેશમાં લોપ,
 એ અહિત છે પ્રજા તણું, કિરતારે કિંવા કોપ;
 વળી બાળ લગ્ન (૨) ની રીત ચલાવે ઓઠ,
 નબળી રૈયત નીપજે છે, એ મોટી છે ખોટ.
 વળી નાર વિધવા (૨) લધુ વયમાં જ થાય,
 સાતી બંધનથી કરી, બાળાભવ એજે જાય;
 જે સુખ આપ્યું (૨) જગદિશે હાથે હાથ,
 તેને ફેંકી દીધો તમે તો કોપે છે દિનાનાથ.
 પુજ રૈયતમાં (૨) કન્યા વિક્રય બહુ થાય,
 માંસ પુત્રીતું વેચ્યાવત્, વૃદ્ધ ગ્રાહકને ત્યાં જાય;
 તે પૈસો લઈ (૨) મા બાપો પ્રીતે ખાય,
 એ ઉગ્ર કોપ ક્યારે સમે, પ્રભુ તણો શુણો દે રાય.

(પ્રભુ મેહર કરો હમ ઉપરે, એ રાહ.)

નીજ શરીર સુખમાં, તું કોઢે છે બહુ કાળ;
 રૈયતની લેતો નથી, પુરે પુરી સંભાળ. — નીજ શરીર — ટેક.
 આ રાજ મળ્યું તે, નીજ કમાઈ તું ન જાણ,

દેખ રેખ માટે પ્રમુખે, તુંખોછે નિરવાણ;
 તુજ તીજેરી લક્ષ્મી રૈયત, સુખમાં તું નાંખ,
 રૈયત રાજી ન હોય તો નરકે થઈશ નિપાત.
 ધન્યરના ધરથી, નથી, રંક કોઈ રાય,
 એવા હક જગત વિશે, બળ કળે બંધાય;

ગજલ.

(ઈંદ્રસભાના ઢાળની)

ચાંપરાજ—સત્ય વક્ત સત્ય કહે, દેશ હિતે વિચાર;

અમલ ન આવે હુંથી, વર્તમાન કાળ.

સુમતિ—એમાં કહણ કામ નથી, શુંજો છે રાજન;

સત્ય વક્ત જેવા પાસે રાખો સભાજન.

ચાંપરાજ—લેવી તો પ્રતિજ્ઞા મારે, કંઈ એ ફેરફાર;

પ્રીતે સત્ય વક્ત કેરો, વચન પાળુ સાર.

મારી એ પ્રતિજ્ઞા, ન જીવતાં ફેરે;

આદરો પ્રયત્ન એવું, સચોટ તું ખરે.

(અતુરદાસ ખારોટ વરસાદની ખુશ ખબર કચેરીમાં આપેછે.)

કુમરી.

(જમુના તટ બંશી બાજ રહી. એ રાગ)

અતુરદાસ—વરસાદ ચડ્યો, વરસાદ ચડ્યો;

રાજા યોગરદમ વરસાદ ચડ્યો;—ટેક.

પુન્ય પ્રતાપ એકાએક ધ્યાંધી,

(૧૦)

આવીને રાજા અત્રે પડ્યો;
વૃત્તિ જે રાજા થઈ હોય તારી,
રાખજે એહ વિચાર ખસો. વરસાદ.

—❧❧❧❧❧❧—

ગજલ.

(ઇંદ્રસભાની ઢાળની)

સુમતિપ્રધાન—અતિ ગંભીર અર્થ છે, આ સત્ય વર્તમાન્ય;
રાજા એહ પુન્ય થકી, મેઘ દ્રષ્ટે થાય.

—❧❧❧❧❧❧—

આંપરાજ—ઘો ધનામ ઘો ધનામ, ઘો બક્ષીસ પુર;
સુમતિ—હુકમ મૂજબ વસ્ત્ર આદી, આપુધું હજીર.

—❧❧❧❧❧❧—

(ચતુરદાસ આરોઠને તથા, સત્ય વર્તને ધનામ આપી
વીદાય કરે છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સોનરાણી—(પોતાનો પતિ દિક્ષી જાય છે તેથી ઉદાસી
પુક્ત બોલે છે.)

ગજલ.

ઇંદ્રસભાની ઢાળની.

દાસી તું જાણેછે હવે, આબ્યા તે છ માસ,
કાલ રાજા જાશે દીક્ષી, પાદશાહની પાસ;
મોકરી છ માસની, કરવી પડેછે ત્યાં,

પુનર દર્શન પતિનાં, થાય તારે થાય.
 મારો પતિવૃત્ત ધર્મ, તુંથી નથી અભાણ;
 દુઃખ આ અથાગ દાસી, કેમ મટે પ્રમાણ.

આશાગોડી.

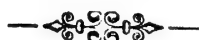
શૃંગાર શું હવે સજીએ,
 સુણરે દાસી શૃંગાર શું હવે સજીએ;
 સુવસ્ત્રાલંકાર પીયુ ને વિદેશે,
 વેરી વિકારી સમજીએ. સુંણ.
 સંગત સાહીત્યો દુર મુકે જઈ,
 મિષ્ટાનપાન હવે તજીએ; સુંણ.
 કંઠેણ પતિવૃત્ત ધર્મએ મારો,
 એક ચિતે હરિ ભજીએ. સુંણ.

દાસીસુખોદા—પુન્યનો પ્રતાપ બાઈ, મુગલ રાજનો;
 જીથી ક્ષત્રીઓને ત્રાસ, એહ તાજનો.

વિર પુરૂષ છે રાજન, અતિ પરાક્રમી;
 વખત આ વિચારી રહ્યા, મુગલને નમી.
 એક સમશેર ને, બળવે આપ નાથ;
 એક વખત દિલ્લી શહેર, કરે ક્ષત્રી હાથ-
 પણ અકબ્બર છે મહા, વિવેકી ભુપાલ;
 ક્ષત્રી સાથ ક્ષત્રીવટ, રાખેછે સંભાળ.
 તેથી મિત્ર ગુહ્ય ક્ષત્રી, વરતે તેની સાથ;
 પ્રીતિ દિલ્લી તખ્તપતિ, દેખાડે અગાધ.

ગજલ.

સોનરાણી—ખાનપાન વીધિ દાસી, વિરહી આ છ માસ;
 કરછ તેમ કરજે હવે, ચિત્ત થયું ઉદાસ.
 કુમ કુમ આ દર્શ દાશી, જા અહીંથી લઈ;
 મુગલ નોકરીના વેળા, પીયુ મારાની થઈ.

ચાંપરાજ—(પોતાની રાણી પાસે આવી નીચે પ્રમાણેબોલેછે)

મુણ પ્રાયા છે દિવસ બાર, બાકી આ છ માસ;
 દિલ્લી પહોંચવુંછે મારે, થઈશિ ના ઉદાસ.
 ખાનપાન તજીશ નહિ, હક ન કરીએ નાર;
 શરીર તુજ તવાય છે, હું આપુંછું જે વાર.
 માટે મારા શમળે તજ, તું ધર્મને બાજરી;
 ફકત જવાર છાશથી, ન શકિતરે જરી.
 પ્રીતિ તારી ટેક નારી, શંકા નહિ લગાર;
 મનની જે પવિત્રતા, તે છે મન મોઝાર.
 પ્રીયા આમ યોગીવત, દેહ દમતી કેમ;
 એહ ભુલ તુમાં ગણું, રહેવું કુશળ લેમ.
 તો આ પરાધીન પાણું, જાશે કોઈક દિન;
 વખત મીઠ વરતે નરે જો, નીતિમાં પ્રવીણ.

રાગ કલ્યાણ.

(શ્રી જગતપતિ પ્રભુ આપ સન્મતિ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

પ્યારા મારા અહો, એ નહિ મુને કહો;
 મારી રીતી પાળવા, રાજ મુને દીઓ.—ટેક.
 નીલમ કંકણ આ પેહેરું તો, જાણો હાથ કડી.
 સાડી જરિયત તમ દરશન વણુ બાળે ફરી ફરી; પ્યારામારા.
 મુકતા માળા આ રાખુંતો, ઉરમાં ઉપજે તાપ;
 ઝાંઝર પગમાં આ ધાલુંતો, બેડોવત પરિતાપ. પ્યારામારા.
 અંજન નેત્ર વિશે આંજીતો, સુદ્ધ અંધ હું વામ;
 કુમ કુમ ચાંદો તમ દરશન વણુ, દેખું જાણે ડામ; પ્યારામારા.

રાગ.

(શીવ ધનુ કઠન કઠોરે માઈ એ ચાલ.)

સોનરાણી—

કહો તો રાજ સાથે હું આવું, બપ્પતર પેહેરીને એને
 હરાવું.—ટેક.
 તમારો વિયોગ છે, અતિ દુઃખ દાયક;
 ઝેર થવું નિત્ય વસવુંને ખાવું— કહોતો રાજ.
 આરે શરીરથી દિલ્લી પતિનું;
 કળ બળ કરી હું શીશ ઉડાવું— કહોતો રાજ.
 શરીર પડેતો શું થયું રે,
 આમ પરાધિન પ્યારા શું થાવું.— કહોતો રાજ.

ગજલ.

(ઇંદ્રસભાના ઢાળની)

ચાંપરાજ—સોઢારાજ પુત્રની તું, પુત્રી મારા પ્રાણ;
 રૂપ શૈર્ષ ગુણમાં તુંતો, ઝોછી નથી જાણ.
 પણ આ હાડા કેરું શૈર્ષ, જાણ્યું તેં નહીં;
 આડા કદીએ ખસશે પણ હાડા ખસશે નહીં.
 કેતો બેગમ પાદશાહની આહી હાજર કરે;
 દિલ્લી તખ્ત પતિ મારી, પગ અહીં ધરે.
 મુજ પરાક્રમ તારો પાસે કહેવું નહિ યોગ્ય;
 સાંભળે એવું તો નકી, હાંસી કરે લોક.
 માટે સમય વિચારીને, રહેવું અહિ નાર;
 પુજ પતિવૃત સાચવીને, ભકિતનો વિચાર.
 માસ જે છમાસ તે, વિતિ જતાં ન વાર;
 પ્રીય ન ઉદાસ થઇશ, વેહેલો આવીશ નાર.
 અવર વાત એછે પ્રીયા, દિલ્લી તખ્તરાય;
 ઘણા શ્નેહે.વરતે જાણે, મિત્ર એ કહેવાય.
 જેથી અરચી હુમોને, નવ કદી થતી;
 આજ પ્રબલ જાણી એનું, કરીએ ત્યાં ગતી.

મુલતાની હુમરી.

(જન્મો જન્મ યુત માનુંગી તેરા.)

સોનરાણી—

વખતો વખત તમ પામું હું દરશન,

તો દિન સુખથી કાઢું હો પીયુ—વખતો.
 આપ વિના પલ એક ન જાવે;
 કોણ આધારથી જીવું હું પીયુ—વખતો.
 નિશાની તમારી કઠાર રમાલની,
 દોતો પુજથી દિન કાઢું હો પીયુ—વખતો.
 ખટ માસ પેહેલાં, આવજો સ્વામી;
 નહિ આવો તો, તન પાડું હો પીયુ—વખતો.

રાગ સોરઠ ગોડી.

પીયુ મારા વચને પળજેરે, ભરથાર વેલેરા વળજે;—ટેક.
 પરાકર્મી છો પ્રીતમ મારા, શત્રુને શાણા છળજેરે ભરથાર.
 શુદ્ધભક્તિ પ્રભુ પેળજો મારી, પુન્ય પતિવત કળજેરે ભરથાર.
 (પ્રથમ અંક સમાપ્ત.)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(પહાડસિંહ તેની સ્ત્રી સાથે મિત્રતા સંબંધી ચરચા કરેછે.
 બાદ તેની સ્ત્રી તેને નીચે પ્રમાણે કહેછે.)

ગીત.

વિમળમતી—

દેતા લેતા પ્રીતે, ગુપ્ત વાતનીજ સદૃષ્ટ પ્રગટ કરેતા;
 ભોજન લેતા દેતા, મિત્ર ધર્મ શુભ યોગજ આચરતા.

દોષ પરસપર ઢાંકી, ગુણુ રબોને દ્રશ્યમાન કરતાં;
હિતનો મારગ હેતે, દરશાવીને પ્રેમે હૃદય ભરતા,

પહાડસિંહ—

પુરુષારથ ચારેનું, સ્થુર શરીર આ સાધન કેવાયે;
તુચ્છ ગણીને તેને, મિત્ર દુઃખમાં તે અરપણુ થાયે.
નથી દેહ તે સમયે, વિશેષ કિમ્મતની તેના મનને;
મિત્ર દુઃખમાં અરપણુ, કરતાં અટકાવે નહિ તે તનને.

માલીની છંદ.

વિમળમતિ—અમર અજરતોએ, મિત્ર કિર્તિ થવાની;
નશ્વર દુઃખિ દેહી, સ્વામી નિદેષે જવાની.
નકિ નકિ નકિ એતો, નાચ રીતી સુ રાખો;
અનુપમ ખુબી એની, આપ પ્રિતેજ ચાખો.

વસંતતીલકા છંદ.

વિમળમતી—સાચી રીતી શીશુ તણી અમમાં રહે છે;
પિતા થકી જનુનીને, વધુએ ચહે છે.
બોલો કંરે અસર, તેહ માહે અમારા,
તેવા નકી નહિ ઠરે, વચ્ચનો તમારા.
નીતિ અનીતિ જનુની, તણીએ ગ્રહેછે;
કીશોરમાં મન તણી, સ્થિતિ ત્યાં રહેછે.
તેમાં હશે જનુનીને, નિતિ બોધ દાતા;
વિરો થશે ધરણીમાં, અવધી ગણાતા.

પ્રવેશ રે જો.

(અકબર પાદશાહની કચેરીમાં, કોની સ્ત્રી પતિવ્રતા છે
એ વિશે શરત થાય છે)

મારે કોઈ હિંમત ધરાવી શકતું નથી તે વખતે આં-

પરાજ ઉભો થઈ હિંમતથી નીચે પ્રમાણે બોલે છે.)

(રાગ જુઓ જુઓ વીંપે બીડી હામ ધનુષ્ય છટાએ ધર્મુરે)એચાલ

આંપરાજ—સુંણો દીક્ષી તખ્ત ધરનાર, ક્ષત્રી કલંકકેમ લેશરે ટેક.

મારે ઘેર છે પતિવ્રતા નાર— ક્ષત્રી.

દિશે શુર રહિત સમાજન— ક્ષત્રી.

નથી જોતો હું માઈકેરો તન— ક્ષત્રી.

હજી કરણ બને બીમસેન— ક્ષત્રી.

હજી અરજીન કેમને વેન— ક્ષત્રી.

હજી પ્રચુરાજ ચુહાણ— ક્ષત્રી.

તેની સજીવન જાણો કમાન— ક્ષત્રી.

હજી અવધ રઘુપતિ બાણ— ક્ષત્રી.

હજી સહસ્રાર્જુન નિરવાણ— ક્ષત્રી.

મારે ઘેરછે શુદ્ધ સતિનાર— ક્ષત્રી.

જતાં પ્રાણ લગી હુંશિયાર— ક્ષત્રી.

હજી ક્ષત્રી લોહી વપુમાંય— ક્ષત્રી.

નસો નસે ઉછળેછે કાય— ક્ષત્રી.

હજી ક્ષત્રીમાંથી સતી નાર, નથી પૃથ્વીમાંથી ગર્હરે;

હોડ કરવા ધું તૈયાર, ક્ષત્રી કલંક કેમ લેશર.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ જો.

(શિરબેક નામનો મુસલમાન ચાંપરાજની સ્ત્રીનું પતિ-
વૃતપણું ભંગ કરાવે આવ્યો. તેથી ચાંપરાજને શરત માફીક
ગરદન મારવાનો હુકમ થાયછે તે વખતે તે બોલેછે.)

રાગ ભરવની ગજલ.

ચાંપરાજ—

પુશીહું મેંતો મરનેકું, ઉમેદ નહિ લગાર;
ઉમેદ નહિ લગાર, સ્ત્રી જાતકું ધિકાર. —પુશી—ટેક.
લખ લાનત ચોરતકું, ઉસકા જુકાહે પ્યાર—પુશી.
જીસકે બરંસે હોડકી, ઉસકું દેના ફિટકાર—પુશી.
યે આશ મેરે દિલમેહે, હુકમ હોના સરકાર—પુશી.

(બાદશાહે જામીન માગ્યો; તે વખતે નીચે પ્રમાણે
અરજદાર અરજ યુક્તરે છે.)

ચાંપરાજ— ગજલ.

મુશ્કેલ છે ખાવાંદ, એવો મળવો જામીન;
પ્યારો જાન અરપે એવો, કોણ મુજ આધિન.—મુ.ટેક.
બિધાસ પર રંજ દેવા, અરજ કરં;
તિરસ્કાર દઈ પાછો, જલદી કરં.— મુશ્કેલ.
મુજ બાપ દાદા તણા, ખાજીહું કસમ;
લજવીશ કેમ હાડા, ક્ષત્રીનો તુખમ.— મુશ્કેલ.

(૧૯)

નિશાં પહેચિ તો રજ, આપો નામદાર;
નહિ તો ઉડાવા સજ, થાઝીંછું તૈયાર.— મુશ્કેલ.
જમીન માટે દીન જેમ, થાઝીં ક્ષત્રી જાત;
ઉડાવો આ શીશ એની, શી છેરે વિશાલ.—મુશ્કેલ.

પહાડસિંહ— રાગ ઉપરનો.

સરકાર રજ દીજીએ, જમીનગાર છું;
મુદત પર ન આવે તો, હું યુનેગાર છું.—સરકાર.ટેક.
એના બદલ શિર માફ, દેવા તૈયાર છું;
આ વાત પર નીધા કરો, હું અરજદાર છું.—સરકાર.
જાણો પહાડસિંહ આ, એ હાડાનો છે જાન;
જ્યા માટે દિલેશ, કરો હવે ફરમાન— સરકાર.
(ચાંપરાજની બદલ પહાડસિંહે પોતાનું શિર કબૂલ
કર્યું તેથી ચાંપરાજ નીચે પ્રમાણે બોલે છે.)

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજરા. એ રાહ.)

પ્રીય મિત્ર વિના હો બાઈ, કોણ મોહોબત સાચવેઆંહી. પ્રીય.ટેક
જે માયું દીએ તે મિત્ર, જગ કહે પણ કરવું વિચિત્ર;
તેં કરી દેખાડ્યું બાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આંહી—પ્રીય.
ધન્ય ધન્ય મિત્ર છે પુજને, પુજ દેહ અરપી તેં મુજને.
તજ પુત્ર કલત્ર સગાઈ, કોણ મોહોબત સાચવે આંહી—પ્રીય.
ધન્ય પહાડસિંહ પુજ જનુની, ધન્ય ટેક મિત્ર પુજ મતની.
મુશ્કેલી મુખમાં જાઈ—કોણ મોહોબત. પ્રીય.
તેં જાણી દોસ્તની રીતી, તેં જગત જણાવી નીતિ;

આ દિક્ષી શેહેરની માંદી—કોણ મહોત્તત. પ્રીય.

કદી હોય સહોદર ભાતા, નહીં રમે સાહસ જીવ જતાં;

નહિ મળે જોડ તુજ ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.

બહુ તાલી મિત્ર જગ મળતા, કોઈ વ્યસનલાળથી ભળતા;

નહીં મળે માઈ પૂત ક્યાંઈ— કોણ—પ્રીય.

કરવી તો મિત્રતા આવી, હું કહુંછું જગત જણાવી,

બીજી નામ તણી મીત્રાઈ— કોણ—પ્રીય.

જો ક્ષત્રી પૂત હું સાચો, વળું પુર્ત તહાંથી પાછો;

જો રજપૂત તન સાગાઈ— કોણ—પ્રીય.

પહાડસિંહ—(ચાંપરાજપર આક્રમણ પ્રસંગ આવેલો જોઈ

અતી દિલગીરીમાં સ્વગત)

ગોપીચંદ ચરીત તુમ સુનો મેરે સુખરાશી. એ રાહ.

આશી વાત ! હાડકેરી નારી ઠરી બિચારી,

આક્રમ આવી પ્રિય મિત્ર માથે મહકાજકારી;

દીનાનાથ દયા કરી દેશો, આરોપ ઉતારી,

મિત્ર વિકળ થઈને સ્વદેશ, જાયછે વિચારી. આશી વાત.

એનું સત્ત પ્રગટ કરો ઇશ, પ્રભુ પાય લાગું,

સાચો ઠરે પણ આવે ન વેલો, એ મુખથી હું માયું;

અક્ષયકિર્તિ આપો એને સાટે, દેહ જો ત્યાગું,

આવો નહિં રે મજેરે પ્રસંગ, થવું ઉપકારી. આશી વાત.

શુદ્ધ સતી સોનરાણી, કરે ન કૃત્ય આવું,

મારા મનને વિશે નિરધાર, નફી હું કહાવું;

માટે મુદતનો આવશે દીન, કેમે હું ચુકાવું,

ફાંસી પર લટકે મુજ શીશ, જુએ એ નીહાળી. આશી વાત.

આમાં પ્રપંચ છે પ્રભુ પુરો મુને એમ બાસે,
 સત્ય બેલી શ્રી જગદીશ, તમારું ધાર્યું થાયે;
 ખોટો પડ્યે તો મિત્રનું મરણ જ નહીંરે જિવાયે,
 માટે સાચો ઠરાવીને નાથ, મુદત્ત દ્યો ઉતારી. આશી વાત.

સોનરાણી—પોતાના પતિની જન્મતિથિ છે. તેથી દાસી
 પ્રત્યે કેટલું બાધણ કર્યાબાદ નીચેનું ગાયન બોલેછે.

દીંડી.

શુંણ દાસી આજે કરતું સૌ તૈયારી,	
પ્રાણ જતિ તણી, જન્મતિથી પ્યારી;	
શીવ પુજન માટે જાખજે શુદ્ધ વારી.	શુંણ.
ગવરી પુજન મારે કરવું પુરણ બાવે,	
પ્રાણપતિને એતો, સદા અહીં મેળાવે;	
નોકરી મુદત્ત એની, અંબાજી મટાવે.	શુંણ.
નિર્જળો કરૂં ઉપવાસ, આજ દાસી;	
ધ્યાન પતિનાં સાથે, ગાઉ મૃતિ ખાસી.	શુંણ.
આયુષ્ય દીર્ઘ એને, આપેરે અવિનાશી;	
દાન વિધી સકળ રાખજે તું ખારે,	શુંણ.
વિપ્ર સુપાત્રને લાવ જઈ આ વારે,	
દાન કરવાં પ્રીતે, પ્રાણ પતિનાં મારે.	શુંણ.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સોનરાણી—(શીવપૂજન કરતી વખતે ગાયછે)
ગરબી.

પ્રીય કરો શંભુનાથ (૨) સરવદા શુભ મમ શ્યામનું,
ક્ષેત્ર દીયો દીનરાત (૨) રટણ કહે જેના નામનું; પ્રી.
મારા પ્રાણ આધાર (૨) પરાધીન પણ ભોગવે,
તે કૃપાથી કરો દૂર (૨) ભોગ સ્વતંત્રતા ભોગવે; પ્રી.
જન્મ તિથીનાં પુજન (૨) સફળ કરો આવા સરવદા,
યાઓ વિજયી એ રાજ, હરોહાડા છત્ર આપદા; પ્રી.
(આંપરાજ એની રાણીને ક્રીંકાર દેવા આવેછે તે વ-

ખતે—આડા હાથ દઈ ઘસીઓ ખોલે છે.)

ઘસી— રાગ કટ્યાણની ગજલ.)

હાડાજી શું કરો સાહસ આ પતિવૃતા એછે નારીરે—ટેક.
શુદ્ધ ભક્તિ તમ પ્રત્યે મહારાજ, સાચવી છે ટેક એણે
સારીરે—હાડા.

કૂર દ્રષ્ટિએ નહીં જુવો કૃપાનાથ, નીતિ મોરી બાધને છે
પ્યારીરે—હાડા.

ખાંડાની ધારે પાળે પતિ પ્રત, રહ્યાં છે છ માસ વૃત ધા-
રીરે—હાડા.

(રાજા ક્રીંકારે દઈ ચાલ્યા જાયછે ત્યારે રાણી વિલાપકરેછે.)

સોનરાણી—(રાગ ખીયને તબલવનાર. એ રાહ) .

અચાનક આ શો કોપ કીધો કિરતાર,

કલંક વાદળું ક્યાંથી આવ્યું હું પરે— ટેક.
 ચુકી નથી કદી મારો, ધર્મ હું જરા,
 બુલી નથી વૃતિમું, જાણે માત્ર ધરા.—અચાનક.
 શું આવ્યા રવામીને, શું રે ચાલ્યારે ગયા,
 આંખમાં વરસે ઝેર, નોતીરે દયા— અચાનક.
 અતિવ્રત ભંગ પ્રભુ, ક્યારે મેં કીધું;
 સાક્ષી હૃદયના તમો, જાણોછો બધું— અચાનક.
 જનમ ધરીને, આજ સુધી મારી ટેક;
 પર પુરુષનું મૂખ જોયું નથી છેક.— અચાનક.
 જ્યારથી રાજ ગયા છે, દિલ્લી પતિ પાસ;
 પાન પાન તજ્યા, કેવી રહું છું ઉદાસ—અચાનક.
 એક નિષ્ઠા હાડારાજ, નામ હું જપું;
 સાધવી જોગીણી, ઉપવાસીમાં ખપું.— અચાનક.
 સુ વચ્ચ ધરેણું, નથી ધારણ ક્યું;
 મિષ્ટ અન્ન નામે નથી, મૂખે મેં ધર્યું.— અચાનક.
 નથી અરીસામાં મૂખ, જોયું કોઈ કાળ;
 કોણે છેટું પડાવ્યું, ઉડાડી અંતર ઝાળ.—અચાનક.
 નિર દોષી અજાણને, શો પ્રભુ આ માર;
 સ્વપ્ને કર્યા નથી મેં, જરરે વિચાર.— અચાનક.
 પુત્રી તમારીની પ્રભુ, લેજોરે સંભાળ;
 આપઘાત કરી હવે, આણે એનો કાળ.—અચાનક.

(૨૪)

રાગ.

(મુઝે છોડ ચલા બનજરા, એ રાહ)

દાસી—બાઈ બકિત સાચી તમારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. ટેક
તમે પતિજત પુરું પાળો, દમી દેહ નિયમમાં ગાળો;
કેમ પ્રભુ તે જશે વિસારી, છે જગકર્તાને પ્યારી.—બાઈ.
આ ધર્માચરણ તમારું, બોઈ ચકિત થાય દિલ મારું;
હું નજરે રહું નિહાળી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
તમે રટીછે પતિ યુણ ગીતા, તમે પગ ધોઈને પીતાં;
પછી ભોજન કરો વિચારી, છે જગકર્તાને પ્યારી.—બાઈ.
આ વાત વધી કાંઈ મોટી, પ્રભુ બલ કરેરે નકસોટી;
તેવીછે તમ તૈયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.
બોઈ ટેક તે આવી તમારી, વરતે જગમાં અન્ય નારી;
તમે આપો મોક્ષની ખારી, છે જગકર્તાને પ્યારી.—બાઈ.
હવે વિલાપ બાઈ છોડો, હવે ઉપાયમાં ચિત્ત બેડો;
ખરી વાત જાયછે મારી, છે જગકર્તાને પ્યારી.— બાઈ.
કાંઈ શોધી કાઢો યુક્તિ, જ્યેથી આરોપની થાય મુક્તિ;
અહીં બેઠે થાય ખુવારી, છે જગકર્તાને પ્યારી— બાઈ.

રાગ દેશની ખમાચ.

સોનરાણી—

મોહે દેકે ફિટકાર, ગયા જીવનહાર, મોહે લાગી જવાળ,
તનકુ સંજની આયા કલંકશીર, ભયા મૃત્યુ ખરે—

મોહે દેકે ફિટકાર—ટેક.

રખુ ભકિત અપાર, પતિ ચરન આ નાર, તોભી આઈ
આળ, અબતો સજની, મોહિ કરેજીઅમ, પીધુ પીછેફીરેમોહિ
સુજ પતિ ઉગાર, પ્રભુ અબલ નાર, નમું બારબાર વુજરે
ચરને સુનીદીન પોકાર, પ્રભુ સહાય કરે—મોહિ દેકે ફિટકાર
સખી લાવ કઠાર, કાઠું શીથ આ વાર હવે જીના ધિકાર,
અબતો સજની, યહ દુઃખી સંસાર વાકુ પાર કરે—

મોહિ દેકે ફિટકાર ગયા જીવનહાર.

રાગ ઉપરનો.

દાસી—

નાંહી યોગ્ય વિચાર, બાઈ કરો આ વાર, નહી એમાં
સાર હાંડાનારી જે આંચું કલંક શીર ફર કરો, નહી
યોગ્ય વિચાર બાઈ કરો—ટેક.

જાણે દીન દયાળ, તમ ભકિત અપાર, આમ મરવું
અકાળ, સુનોરે બાઈ દેશે લોક ગાળ, બીચારી કરો.—
નાંહી યોગ્ય વિચાર.

સોનરાણી—

આશાગોડી.

સહાય થશે જગકર્તા, સંકટ વિષે સહાય થશે જગકર્તા;
હુંરે પતિવૃત કદી નવ ચુકી, ધર્મ મારો અણી ધર્તા. સંકટ.
અનેક સતિના સત્યતણી રક્ષા, કીધી પ્રભુ દુખ હર્તા. સંકટ.
કોણ આરોપ આ અધરથી લાંચું, કોણે ભર્માવ્યા સુજ ભર્તા;
શુદ્ધ કંચન ભકિત રાષ્ટ કરીએ, પ્રગટ કરો જગકર્તા. સંકટ.

સોનરાણીએ તાપ્યડતોય દિલ્લી ઉપડી જતી વખતે પ્ર-
ધાન સુમતિને મોકલેલો પત્ર.

ગુરુગોવિંદના મહિનાનો રાગ.

હે પિતા પ્રધાન પવિત્ર, હકીકત મારીરે;
શુભને મારાં શીરછત્ર, કહું વિસ્તારી રે. .
પિતા જાણોછો મારો ધર્મ, વૃત્ત હું પાશુંરે,
છે દિલ્લી મુજ સ્વામાન, દેહ પ્રજ્વળરે.
ગઈ રાતે આઘ્યા એહ, અચાનક પાસેરે;
બોલ્યા વચનો દધને છેહ, આવી અવાસેરે.
હું કરતી શીવપૂજન, જન્મ તિથીનારે,
તૃત સ્તુતી અને ઉપવાસ, હતી એ સ્થિતિમારે.
ત્યાં આવીને ફીટકાર, દીધાછે મુજનેરે;
હે બલિચારણી નાર, ધીકછે તુજનેરે.
એ સાંભળી મુજને જાળ, પ્રગટી મોટીરે;
યઈ જવા દિલ્લી તૈયાર, થયું નહીં ખોટીરે.
હું અને દાસી બેય, થયાં રવાનારે,
આ પત્ર મોકલ્યો ફુત, ખબર જવાનારે;
પિતા ચલાવજો રૂડી પેર, રાજ તમારેરે,
અમારે કરવું જાહેર, સત્ય હમારેરે.
જો થશે તેમ શીરછત્ર, દેહ હું રાખુંરે;
નહીં થાયે પાકું તન, સત્ય હું ભાખુંરે.
જો રાજજી દેશે શીશ, તો સત્ય હું કહાવુંરે,
પિતા હું પણ દેહ તજીશ, પાછી નહિ આવુંરે.
છે બુંદીકોટાનાં બાળ, તમારે શરણેરે;

કરજો તેની સંભાળ, વિનવું હું ચરણે.
 આ નિરદોષી છે બાળ, પુત્રી તમારીરે;
 અણીનો આવ્યો કાળ, ગઈ છે વિચારીને.
 દુઃખ અર્ણવ અપાર, ઉલટ્યો હું માથેરે,
 તેમાંથી શિરેછત્ર પાર, થવું હરી હાથેરે.
 ઓઝલ પડ્યો આજ, મુકી હું ચાલીરે;
 નવ મુકુંતો વણસે કાજ, કલંક શીર ભાળીરે.
 આબુંછે માથે આળ, મોટું પિતા મારે રે;
 તેમાંથી દીન દયાળ, તારે ને ઉગારેરે;
 નથી મોઢે થવાણું તાત, માફ મુને કરજોરે;
 છોડો નવ લેશો દોષ, વાત ઉર ધરજોરે.
 હવે પ્રજા તણી સંભાળ, તમોનેછે આઝીરે,
 કર્યુંછે પત્રે વિદિત, પ્રધાન પિતાજીરે.
 (દિલ્લી જાયછે ત્યાં રસ્તામાં પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરેછે.)
 રાગ લાવણી.

(મુજે છોડ ચલા બનજારા, એ રાહ.)

સોનરાણી —

આ કલંક હરિ ઉતારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો; ટેક.
 તમે રચોછે રચના જગની, મેં રાખીછે તમથી લગની;
 મને સત્ય ઠરાવી હરી મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 હું ક્ષત્રીની પુત્રી કહાવું, આમ બનેલો કુળ લગ્નવું;
 મુજ પતિવ્રત આપ વિચારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 તમે નરનારી નીપજ્યાં, મન મળ્યાથી જોડાં બતાવ્યાં;
 પડ્યો અંતર અગતી ઠારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.

મ ક્યુંછે નિચે મરવું, પણ સાચ યઈ દીલ ડરવું;
 મને ખોટા દીધા ફીટકારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 હું ચાંપરાજની નારી, યઈ ગુણકાવખત વિચારી;
 કરી કસોટી નૌકા તારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 જેવી સિતાની રામશું પ્રીતી, જેવી મુલોચનાની ખીતિ;
 એક ઇંદીકોટાપતિ પ્યારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 તમે ધ્રુપદિના વારે ધાયા, તમે ગજની અચાવી કાયા;
 તું સત્ય પ્રગટ કરનારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 જેવાં હતાં નળને દમયંતી, તેવાં અમે છીએ દંપતિ;
 નળે ક્યાંતા ઉલટા વિચારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 આ અધરથી વાદળું આવ્યું, મુજ ઉપરતે આ કોણલાવ્યું
 હરિ મળ્યો કો કામણુગારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 કોણે ભરમાવ્યા પતિ મારા, કરી વચન બાણની ધારા;
 પ્રભુ વાંક શો દીકો મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.
 આ વખત નહિ સચવાશે, મુજ સ્વામી મરણુ તો થાશે;
 મને શ્યામ મુખે નહિ મારો, મુજ પ્રાણનાથ ઉગારો. આ.

દાસી—

રાગ ઉપરનો.

આ અદ્ભુત ટેક તમારી, છે પ્રમુને તે બહુ પ્યારી. ટેક.
 હવે પ્રવાસમાં ચિત્ત જોડે, હવે વખત રહ્યોછે થોડો;
 કરો અશ્વ વિશે અસૂવારી, છે જગકર્તાની પ્યારી; આ.
 હવે ટીલ નહિ અહિ 'કરવી, ઘણી યુક્તિ તહાં આચરવી
 થાઓ તત્પર કરૂં તૈયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આ.
 સહાય થશે સૃષ્ટિના કર્તા, તે ઉગારશે તમ ભર્તા;
 દ્યો ચીંતા હવે વિસારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આ.

(૨૬)

આ પક્ષી બોલતાં આવે, તે જવાનો વખત જણાવે;
ઉઠો ધધર નામ ધિયારી, છે જગકર્તાને પ્યારી. આ.

અંક ૫ મો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(પહાડસિંહને ફાંસી આપેછે તે વખતે તેની સ્ત્રી વિગેરે બોલેછે.
રાગ

વિમળમતિ—(સહીયરે દુઃખ શું દાખવું. એ ચાલ)

પ્રાણનાથ મિત્ર મોટે તો, આપો છો તમે પ્રાણ;

એથીરે સુકૃત શું બીજું, આ વિધમાં પ્રમાણ. પ્રાણ.

ધન્ય ધન્ય દીન આજનો, મીત્રના બચ્ચે પ્રાણ;

તેથીરે હર્ષજ છે મુને, મીત્ર તણા મુજબાણ. પ્રાણ.

પણ તમ વિયોગ તો ચાલશે, એવાતણ આ ખંડીત;

દુખ એ અવધી પીયુ મારા, પુરવનાં એ સંચીત. પ્રાણ.

તમ વિના ગૃહ શુન્ય લાગશે, ઝૂરી ઝૂરી મરીશ;

પીયુ મારા આ સંસારડો, ખારો લાગે આ દીશ. પ્રાણ.

થાજ સતિ તમ પાછળે, બળુ તમારી સંગાથ;

પણ પાદશાહ રોકશે મુને, નહિ લેવાય એ વાત. પ્રાણ.

તારે ઝૂરોને મર્યા વિના, બીજી નથી ધલાજ,

એડા રોજમાં આવી મળુ, જાણશે સૌ સમાજ. પ્રાણ.

પહાડસિંહ — રાગ ઉપરનો.

પ્રીયા શોક છોડો તમે, આથી દુઃખ મુને થાય;

વિલાપ તમારો સાંભળી, હૃદય ફાટી તો જાય. પ્રીયા.

થેર જાઓ હવે હરશયી, બાળને લઇ સાથ;

વિલંબ થાય હવે મુને, શાહ કોપશે તાત. પ્રીયા.

નોંકર આકરને સંભાળજો, હવે છેલા પ્રણામ;

માનસીંહ સંગે જા ભાઈ, કહેજો સૌને સલામ. પ્રીયા.

મીત્ર મારો નફી આવશે, જાણશે જો આ વાત;

ધીરજ આપજો એહને, નહિતર કરશે એ ઘાત. પ્રીયા.

મીત્ર કદી હમણાં આવશે, અમર નહીં થશે નામ;

એ ચીંતા મારા મનમાં, મળશે નહિ અરશે દામ. પ્રીયા.

માટે વિલંબ હવે નહીં કરો, હવે મુને અપાર;

જનમે જનમ હું માગુછું, આમ કરુજો કીરતા. પ્રીયા.

ત્યાં પહાડસીંહ ગણામાં ફાંસીનું દોરડું નાખેછે એટલા-
માં આકસ્માત આંપરાજ આવી પહેલે છે તે બોલે છે.)

આંપરાજ—

રાગ ઉપરનો.

ધન્ય ધન્ય મીત્ર ગુજને, ધન્ય તારી ટેક.

મીત્રાઈની રીત જાણે તું, કૃત્ય કર્યું તે છેક. ધન્ય.

ધીક ધીક છે મુજને, વિલંબ થયો જરા;

તેથી આમ વેઠવું પડ્યું, મારગ દોરે ધરા. ધન્ય.

મૃત્યુ કદી તારૂં થાત તો, લાજત મારીરે જાત;

શું મુખ લઈ તારા પુત્રને, હું દેખાડત ભાત. ધન્ય.

એક તરફ સ્ત્રી કુંઝ છે, બીજી તરફે ગુજ થાત;

એ જીવવાશી મરવું બલું, કરત હું આપઘાત. ધન્ય.

વચન મારું જો જાત તો, જગમાં એમ કહેવાત;

હાડાએ મીત્રને મારીઓ, ધીક ધીક મુજ જાત. ધન્ય.

કુર્લભ પુજ સમ મિત્ર તો, મળવા આ જગમાંય;
મિત્ર માટે નિજ શીર દીએ, એવા કોક વિરલાય. ધન્ય.
રામ રામ છેલા છે હવે, છેલા હવે પ્રણામ,
સ્ત્રી ખાજની સંભાળ લે, પ્રીતે પોંચિ નીજ ધામ.

પહાડસિંહ—

રાગ ઉપરનો.

દેવ આશો કોપ તે ક્યો, મોકલ્યો મુજ મિત્ર;
જોવાય નહીં ઘાત મીત્રની, જે છે પરમ પવિત્ર. દેવ.
મિત્ર વિના મરવું ભહું, જે મારો જીવ જાન;
તે જતાં જગમાં શું રહું, મારે મન સૌ વેરાન. દેવ.

—ૐૐૐ—

પ્રવેશ ૨ જો.

(અકબર બાદશાહની કચેરીમાં સોનરાણી નાયકાનું રૂપ
ધારણ કરી આવેછે અને તે વખતે ગાયછે)

સોનરાણી—

રાગ મેવાડો.

કોઇને શીરપર વગર વિચારરે ખોટું ન દીજેરે આજ. ટેક.
સુરજ છાયો બાદલે તે દો ઘડી છુપી જાય;
બાદલ છાયા ખીખરી જાતાં જાહેર જગમાં જણાયરે. ખો.
કંચન શુદ્ધ છે શોભીતું, તેને બાદલું કહેશે કોઇ;
તાજ તેને દઇ કરે કસોટી, હેમ પ્રગટ તવ હોયરે. ખોટું.
કુલ કુલેલું બાગમાં, તેની સજ્જન લેશે સુવાસ;
કુર્જન દોષ જે ઘાણમાં, તેને આપશે તેજ કુવાસરે. ખો.
નર નારીનાં જોડલાં, તેના દીલની દોરી એક;
વેહેમ વિચારી લાવશે, તેમાં તુર્ત તજી નહિ ટેકરે. ખો.
અજબ ગાંઠ છે સ્નેહની, તે દંપતીના દીલ માંય;

એક વારળે ત્રુટશે, તેવી ખીજી નહિ બંધાયરે, ખોટું.
 કોઈ ન પડશે સજનો, કદી દુર્જન કેરે પાસ; ખોટું.
 સુખનો સાજ તે તોડશે, દીલને કૂશે ઉદાશરે. ખોટું.
 વિચારી નર વાવરો, આ યુગલની તરવાર; ખોટું.
 સાચ ખોટ જાણ્યાવિના, તે ગુપ્ત મારશે મારરે. ખોટું.

રાગ લાવણી.

સોનરાણી,=(પ્રથમ રહે સન મન મેરા ખીધાતા ખેરી.એચાલ)

મુજ ઉપર ગુજરી પીતા પાદશાહ જાણી, ટેક.
 હું હવે ગુણિકા નથી હાડાની રાણી. ટેક.
 એણે નથી દીધું મુજ મુખ, વાત છે સૂઝીધી;
 હક ખરી આટલી વાર, વાતમાં સીધી. મુજ.
 આબાહે જ્યારથી, હાડો આપની પાસ;
 હું જપ તપ કરતી નાર, રહી ઉદાસ. મુજ.
 હું હતી મહેલમાં, પતિધ્યાનમાં નારી;
 એકદમ રાજજી, આવી ઉઘાડી ખારી. મુજ.
 નવ પુછ્યું ગાછ્યું, કાંઈ વચનની વૃષ્ટી;
 મુને કરવા લાગ્યા નાથ, ઝેરની દ્રષ્ટી. મુજ.
 હું જાણું નહીં કાંઈ વાત, તે કેમ બનેલી;
 હું થઈ ગઈ બાકુલ, નાર સ્તબ્ધને ઘેલી. મુજ.
 અરે શું મારો અપરાધ, જણાવો ખારા;
 વણ ફિતરે દઈ ધીકારે, થયા અસ્વારા. મુજ.
 મુને કહ્યું તાહરે માટ, મુજ શીર જાએ;
 ધીક ધીક અમળાની જાત, પણ જાણે. મુજ.

મેં પગ નથી દીધો, બહાર બુંદી કોઠાથી;
 હું થઈ નાવકા નાર, આરોપ ખોટાથી. મુજ.
 કરી કસોટી મુજ બગવાન, તમારી દ્રષ્ટે;
 મુજ લજ્જા રાખી નાથ, પહેંચાડી કાઢે. મુજ.
 મુજ પીયુષે કીધી શરત, આપશું. બારી;
 હૃતોન્મદ્ય વિશે વિશ્વાસ, સતિ છે નારો. મુજ.
 પાણુ સાહસ શું રે થયું, આસ્થા મુકી;
 કેમ આવ્યા અણુ વિશ્વાસ, નથી હું મુકી. મુજ.
 બ્યારે બુલે નીજ બરથાર, નારીએ કહેવું;
 કરી કળાને કાઢવો, બહાર સુખ દુઃખ સહેવું. મુજ.
 જો રાખી શરમ હું નાવત, આપ બુવનમાં;
 મુજ પતિ તણી સૃષ્ટી જાત, મનની મનમાં. મુજ.

(રાગ ખીલામની ગજલ.)

(રાગ મુજે કોન ઘરસે લાયા પહાં એ ચાલ.)

ચાંપરાજ—

એણે કૃત્ય કર્યું કદી આવું;
 તો હું શીદાનો હાથ હઠાવું; એણે. ટેક.
 આપ ખુદાવિંદ કરો મહેરબાની,
 માફી દીઓ એને, અરજ જણાવું. એણે.
 વળી એ શરણે, આવ્યો છે મારે;
 ક્ષત્રી ખીરદ આપ થકી પળાવું. એણે.
 હોડે હાથો એ, શીદાનો પામે;

હું ચાહું તો એનું, શીશ ઉડાવું. એણે.

ગુણ પર ગુણ તો, સૌએ કરે છે;

અવગુણ પર ગુણી જગમાં કહાવું. એણે.

આંપરાજ— (પશ્ચાતાપ કરે છે.)

માલીની છંદ.

હર હર શીવ મેં શું, ક્રોધ ક્રીષ્ણ નડારો;
દુરજન છલ માની, ફેરવ્યો મગજ મારો. ૧

ધીકધીક પલમાંહે, પ્રીત સાચી વિસારી;
ધર જઈ ફીટકારી, શુદ્ધ રામા બીચારી. ૨

ખરી હતી પ્રીય મારી, નોતી એરે નડારી;
વિરેદ વચન ત્રાડી, દુભવી પ્રમણ પ્યારી. ૩

ધનં ધન ધન કાંતા, હેત તારૂંજ ગાદું;
હરહર નિર્દોષી, ઉપરે ખર્જ કાઢ્યું. ૪

ગજલ.

મેંને ક્યા જુલમ તેરેપર, મેરી પ્યારી; મેરી પ્યારી.

સાહસ કર નીજ દોષકું, મેં ધિકારી. (૨)

ખચાઈ તેને યહ મેરી જનન, મેરી પ્યારી. (૨)

શુદ્ધ ક્ષત્રી પુત્રી રખીવઠતેં, સતિનારી. (૨)

સચી સ્નેહ ગાંઠ તેરીહે, મેરી પ્યારી; (૨)

ધન્ય ધન્ય ધન્ય હે પ્રીતી તેરી, સચીપ્યારી. (૨)

ગુનેગાર તેરા હુવા હું મેં, મેરી પ્યારી; (૨)

માફી બક્ષતોં રૂઝે, દિલકા, જખમ કારી. (૨)

ગજલ દેશની.

સોનરાણી—

સુણો પીયુ મારો એ પારખું, પ્રભુ લઈને પ્રેમ પકો કરે; ટેકે
 નથી વાંક તમારો પ્યાર પતિ, તમને ખાતરી ને હું માંહતી;
 કોઈ હોડ હામ ધરી તમે, બરીસબા માંહે વિનાડરે. શુંણો.
 દુઃખ સ્વીક્ષિતો બચાવે પતિ, પીયુ દુખે કાંમ આવે સતી,
 ને પ્રીતિ ખરી નરનારીની, નવ ગુપ્ત રેશે કદી અરે. શુંણો.
 આ બનાવ અત્રે એવો બન્યો, વેમ મારો પકો થયો ઘણો;
 તેથી સાહસ તમોએ કર્યું, નથી દોષ નાય એમાં અરે. શુંણો.
 હું શિક્ષા દઈ સતી નારીઓ, શોષો સંકટે આવી ખારીઓ;
 સાચ તમારું ને જણાવને, નહીતો ખેદ થાશે અહો અરે. શું.
 આ જમમાં જુરજન ને વસે, તે બીજાનું બુરું કરી હસે;
 તેવા નરથી ચેતતા ચાલને, તો જીવીત સાચું થશે. શુંણો.

રાગ.

(ખેલ પૂરણ થયા બાદ, સર્વ પાત્રો ગાય છે)

કહ્યાણની ગજલ.

પ્રીયા પ્રત્યે નરો, સાહસ નવ કદી કરો;
 સોનરાણીનું ચરિત્ર, ચિત્તમાં ધરો. ટેક.
 આંપરાજ ખુંદી કોટાનો, રાજ ને વિખ્યાત;
 ચરિત્ર તેની સોનરાણીનું, સંભળાવ્યું હે બાત. પ્રીયા
 દોષ કલંકો નરનારીના, શુંણી પરસ્પર ભીત;
 વગર તપાસે ત્વરા કરી નવ, કરશે સાહસ ધાત. પ્રીયા
 પવિત્ર બદલની પત્ની હોયે, કોઈ દીન નહીં ફસાય;

મલીન દિલની હોય માનની, ક્ષણમાં પત્તી જાય. પ્રીયા.
 સ્વભાવ મળતા નરનારીના, અવધી એછે સુખ;
 વળી હોય વિદ્યા રસ ભોગી, કદી ન ઉપજે દુઃખ. પ્રીયા.
 યોગ્ય ઉમરે પરણે ખંને, રૂપ ગુણ ભરપુર;
 પુત્ર રત્ન પાકે તેમાંથી, જગહિત કારક શુર. પ્રીયા.
 સ્વામિ થાઓ નારી સાતા, પ્રીયા પ્રેમ મગત;
 પતિ ભક્તિમાં લીનનારીઓ, ક્ષણ નવ જુદાં મન. પ્રીયા.
 આર્ય સુબોધ સદાએ માગે, ઈશ્વર પાસ વચન;
 ભરત ભૂમીમાં જોડો જગપતિ, દંપતિ નિરમલ મન. પ્રીયા.
 પ્યારીપર વેમો લાવી નર, કરો ન સાહસ કામ;
 એ ઉપદેશ જણાવા માટે, ધરી હમોએ હામ. પ્રીયા.
 નર નારીનાં જોડાં મળતાં, ગુણ વિહીની સાથ;
 સ્વર્ગ સુખ જાણો જગદીશે, આપ્યું હાથે હાથ. પ્રીયા.
 હે સદ્ગૃહસ્થો કીધો પુરણ, ખાતે બજવી ખેલ;
 ભૂલ ચુકની માફી દેશે, નીતિ માટ રચેલ. પ્રીયા.
 તસ્દી લઈને તમો પધાર્યા, એ ઉપકાર અમાપ;
 પધારશે પ્રીતેથી ગ્રહસ્થો, અન્ય ખેલમાં આપ. પ્રીયા.

જાહેર ખર્ચ.

નાયે લખેલાં પુસ્તકો જોયો સાહેબોને જોઈતાં હોય તેમણે બાવનગર, જુનાગઢ, જામનગર, રાજકોટ, ગોંડલ વિગેરેના બુકસેલરો પાસેથી અથવા મોરબી આર્યસંબોધ નાટકમંડળીનો શુક્રામ હોય ત્યાં તેના મેનેજર પાસેથી માને મોરબી તળપદમાં અંચકર્તા પાસેથી રોકડી કિંમત મોકલી મંગાવી લેવાં. જથાખંધ મંગાવનારની સાથે કમીશનની સમજીત પત્રદ્વારા કરવામાં આવશે. કિંમત.

૩. આ. પા.

ભર્તૃહરી નાટક મોટું-આવૃત્તિ ૨ જી ૧-૦-૦

સદર ગાયન ૦-૨-૦

ચાંપરાજ નાટક મોટું ૧-૦-૦

સદર ગાયન ૦-૨-૦

ઉપાહરેણુ નાટકનાં ગાયન ૦-૩-૦

કેદારસિંહ પરમારનાં નાટકનાં ગાયન ૦-૨-૦

ઉદ્દેપૂરના રાણા રાજસિંહના નાટકનાં ગાયન ૦-૨-૦

સીતાસ્વયંવર નાટકનાં ગાયન ૦-૨-૦

રાણા રાજસિંહનું નાટક તથા કેદારસિંહ નાટક હવે પછી બહાર પડશે તે દરેકની કિંમત અગાઉથી રૂ. ૧૦ ને પાછળથી રૂ. ૧ છે. જોયોને ગ્રાહક થવું હોય તેમણે લખી મોકલવું તા. ૨૨-૧-૮૬ મોરબી.

વાધજી આશારામ ઓઝા.

અંચકર્તા.

